

ELEKTRİK SEKTÖRÜNDE ÖZELLEŞTİRME

GEÇMİŞ ÇALIŞMALAR

Ülkemizde elektrik sektöründeki ilk kuruluş çalışmaları, yani elektriğin üretilip dağıtılması hizmetleri, 10 Haziran 1910 tarihinde çıkarılan "Menafii Umumiyye Mütcellik imtiyazat Hakkında Kanunla başlatılmıştır. Bu kanuna uygun ilk uygulama olarak, İstanbul'da elektrik enerjisinin üretimi ve dağıtımını hizmetlerini gerçekleştirmek için Ganz Elektrik Anonim Şirketi adında bir yabancı kuruluşa 1 Ekim 1910 tarihinde 50 yıllık bir süre ile çalışma yetkisi verilmiştir. Bu uygulamaya Cumhuriyetten sonra da devam edilmiş, 1926 ve daha sonraki yıllarda elektrik üretimi ve dağıtımına üzere 40-50 kadar şirket kurulmuştur. O yıllardaki Dünya ekonomik krizinin etkisiyle 1926 yılında kurulan Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi, 1953 yılında kurulan Çukurova Elektrik Anonim Şirketi, ve 1955 yılında kurulan Kepez Elektrik Anonim Şirketi'nin dışındaki kuruluşlar önemli bir varlık göstermeden tasfiye edilmişlerdir.

Daha sonraki yıllarda, elektrik sektöründe Belediyeler, İller Bankası, Devlet Su İşleri, Elektrik İşleri Etüd İdaresi ve Etibank gibi kamu kuruluşları devreye girmiş, 15 Temmuz 1970 tarihinde de 1312 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Yasası çıkarılarak elektriğin üretim ve dağıtım hizmetleri özel sektöre tamamen kapatılmıştır. Bu tarihten sonra sözleşmelerine göre hizmet süreleri henüz dolmamış olan kuruluşlara üretim tesisi kurma izni dahi verilmemiştir.

3096 SAYILI YASA VE UYGULAMALAR

Türkiye Elektrik Kurumu dışındaki kuruluşların "Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticaretiyle Görevlendirilmesi" hakkında çıkarılan 4 Aralık 1984 tarihli ve 3096 Sayılı Yasa'nın yayınlanmasından hemen sonra yerli ve yabancı birçok kuruluş gerek enerji üretimi konusunda, gerekse dağıtım konusunda faaliyette bulunmak üzere Bakanlığa başvuruda bulunmuş, fakat aradan 10 yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, hiçbir önemli gelişme olmamıştır. Dağıtım konusunda iki örnek (Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. ile Aktaş Elektrik A.Ş.) dışında, üretim konusunda herhangi bir tesisin inşaatına başla-

Yaşar KOÇOĞLU

Genel Müdür,
Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş., Kayseri

Elektrik dağıtımı konusunda ortaya çıkan örneklerden de adeta pişman olunmuş gibi, imzalanan sözleşmelere ortada hiç bir haklı neden yokken uyulmamakta; gerek yatırımlar ve gerekse tarifeler konusunda ortaya çeşitli engeller çıkarılmaktadır.

nılacak aşamaya dahi gelinememiş olduğu gibi uygulanacak prensipler bile tam ve kesin olarak ortaya konulamamıştır.

Elektrik dağıtımı konusunda ortaya çıkan örneklerden de adeta pişman olunmuş gibi, imzalanan sözleşmelere ortada hiç bir haklı neden yokken uyulmamakta; gerek yatırımlar ve gerekse tarifeler konusunda ortaya çeşitli engeller çıkarılmaktadır.

Türkiye Elektrik Kurumu ile yapılan İşletme Hakkı Devir Sözleşmesi'nde her yıl sonunda görevli şirketle kurum arasında karşılıklı hesaplaşma ve mahsuplaşma yapılacağı kesin ve açık olarak ifade edilmiş olmasına rağmen görevli şirketin alacaklı çıkması durumunda bu mahsuplaşma işlemi yapılmamakta, ve yargı yoluyla hak arama zorunluluğu ortaya çıkarılmaktadır.

İŞLETME MALİYETİ VE KAYIPLARDAKİ AZALMA

Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.'nin görev bölgesinde elektrik sistemi işletme maliyeti, kendisine çok benzeyen ve alt yapısı Belediye zamanından beri çok düzgün bulunan TEK Konya Elektrik Dağıtım Müessesesi Müdürlüğü ile mukayese edilebilir. 1991 yılında (eldeki mevcut değerler bu yıla ait olduğu için bu yıla ait değerler verilmiştir) 1 kwh elektrik enerjisi satışı için yapılan toplam işletme masrafı Konya'da 204.-TL/kwh iken Kayseri'de 105.-TL/kwh olmuştur.

1991 yılında elektrik kayıpları yönünden; Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.'nin görev bölgesinin yüzölçümü itibariyle daha büyük olması ve arazi yapısının datia engebeli olmasına rağmen, Kayseri'de %8,90 olan

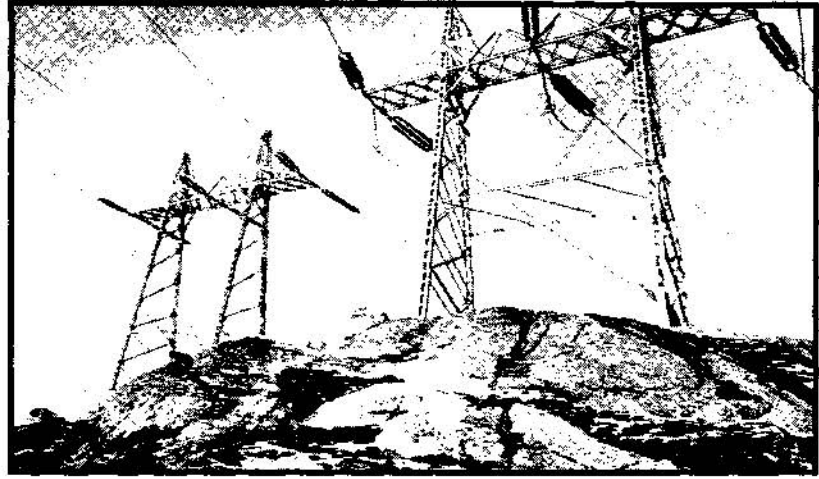
toplam şebeke kaybı, Konya'da %10,75 olmuştur.

Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.'in elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti hizmetlerini devraldığı 1 Mart 1990 tarihinden itibaren, 1990 yılı sonu itibariyle %9,51 olan şebeke kayıpları, 1991 yılında %8,90, ve 1992 yılı sonu itibariyle %8,18'e indirilmiştir. Bu değerler Aktaş Elektrik ve Ticaret A.Ş.'için de yaklaşık bu düzeydedir. Ne kadar elektriğin alınıp satıldığı kesin olarak bilinmeyen Anadolu'nun orta büyüklükteki şehirleri kadar nüfusu olan mahallelerin abone olmadan kaçak elektrik kullandığı İstanbul'un Anadolu Yakasında, bugün artık her tüketicinin normal abone olup parasını ödediği bir düzen kurulmuştur.

(SCADA) sistemi ile sistem arızaları daha kısa sürede giderilecek, ve elektrik kesintileri ise en aza indirilecektir.

ÜRETİM ŞİRKETLERİ

Çukurova ve Kepez Elektrik şirketlerine baktığımız zaman bunlar zamanın imkanlarının da katkısıyla işe daha büyük ölçüde başlamışlar, önlerine çıkan engelleri başarıyla geçerek, bugünkü gurur verici durumlarına ulaşmışlardır. Bugün için bu iki milli kuruluşumuz, kendi imkanları ve eski yetki sözleşmelerindeki hükümlerden faydalanarak ancak Devletin yapabileceği düşünülen büyüklükteki elektrik santrallerini çok kısa sürelerde gerçekleştirebilecek bir güce ulaşmışlardır.

PARA TAHSİLATI

Para tahsilatı konusunda ise, TEK zamanından kalma bazı alışkanlıklar devam ettirilmek istenilmekle birlikte Belediyelerin bir kısmı ile Resmî Kuruluşların dışında tüm abone grupları elektrik paralarını zamanında öder hale getirilmiştir.

Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.'de ilgisayara dayalı modern metodlarla tüketimin saptanması, tahakkuk ve tahsilatı için gerekli hazırlıklar tamamlanmak üzeredir. Bu yeni metodlarla endeks tesbitinden itibaren ortalama 2,5 ay olan tahsilat süresi 20 güne indirilecektir.

Bunun yanında, orta gerilim sisteminde 1993 yılı içinde faaliyete geçecek olan uzaktan kumanda ve izleme

TARİFE, UYGULAMALAR VE SORUNLAR

'Uygulamada ortaya çıkan sorunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

1- Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.'nin eski yetki sözleşmesinin 16. maddesi gereğince, elektrik satış tarifesinin tesbiti için; Bakanlık'tan bir üye, yerel yönetimi temsilen Belediye'den bir üye ve Şirket'i temsilen bir üyeden oluşan bir Tarife Komisyonu kurulmaktadır. Bu komisyon Tarifeler Talimatnamesi'ne göre, Şirket'in hesaplarını incelemekte, akaryakıt masrafları, personel masrafları, bakım onarım masrafları ve yatırım masraflarını çıkarmakta, ve bu masraflara ilave olarak, yapılan işin hacmi ve günün şartlarını da dikkate alınarak bir kâr marjı kabul etmektedir. Bulunan bu meblağ, satılan enerji

miktarına bölünmek suretiyle ortalama elektrik satış tarifesi tesbit edilmekte ve Bakanlık onayından sonra da uygulamaya geçilmektedir. Bu durum diğer Şirketler Belediye Elektrik işletmeleri, ve hatta TEK için de geçerlidir.

3096 Sayılı Yasa ve bu yasaya göre 3 Ekim 1990 tarihinde çıkarılan Elektrik Tarifeleri Yönetmeliği, ve Bakanlıkla imzalanan Görev Verme Sözleşmesi'nde Tarife Bölümleri eski uygulamaya paralel olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu sözleşmeye göre, elektrik enerjisi satış fiyatı Türkiye genelinde aynı olacaktır. Öte yandan, Türkiye Elektrik Kurumu ile imzalanan işletme Hakkı Devir Sözleşmesi'nde Kurum'dan alınacak elektrik enerjisi fiyatının TEK ile Görevli Şirket tarafından ortaklaşa tesbit edilmesi prensibi getirilmiştir. Sözleşmenin bu şekilde olmasına rağmen, TEK elektrik enerjisi satış fiyatını değiştirmek istememektedir. Bu durum karşısında Görevli Şirketler dar ve sınırlandırılmış bir alanda çok zor şartlarda hareket etme durumunda kalmaktadır. Sözleşme'de taraflar arasında çıkacak anlaşmazlıklarda Bakanlığın hakem olarak konuyu çözeceği hükümüne rağmen bugüne kadar Bakanlık tarafından konuya herhangi bir müdahale de yapılamamıştır.

Her nimet bir külfet karşılığı olduğuna göre, herhangi bir bölgeye götürülecek hizmetin karşılığı da o yörede bulunan ve hizmetten yararlananlar tarafından karşılanması, eskiden olduğu gibi her bölge için ayrı ayrı elektrik satış tarifesi belirlenmesi gerekmektedir.

2- Bugünkü şartlarda bir Üretim sisteminin kurulup işletilmesi, bir dağıtım sisteminin yenilenip genişletilmesi ve idamesi, ödenmiş sermayeye verileceği belirtilen, sınırları ve şartları kesin olarak bilinmeyen, bir temettü ile mümkün görülmektedir. Bunun içindir ki, 1984 yılından beri devamlı olarak gündemde olduğu halde, Çukurova Elektrik A.Ş. ve Kepez Elektrik T.A.Ş.'nin eski yetki sözleşmeleri çerçevesinde gerçekleştirdikleri üretim tesisleri hariç, bugüne kadar Yap-İşlet-Devret modeline göre yapılmış yeni bir örnek ortaya konulamamıştır.

Uygulamalarda kararların sık sık değiştirilmesi, bunun yanında "Yap-

İşlet-Devret" deyimindeki "Devret" ifadesinin açıklığa kavuşturulmamış olması da, bu modele ilgiyi azaltan bir faktör olmuştur.

3- Yasanın ilk olarak uygulanıyor olması, bu nedenle de bir hata yapılabilir endişesi ve politik tercihlerle uygulamanın zamanla değişebileceği veya tamamen durdurulabileceği düşüncesi ve beklentisi işlerin kısa zamanda bir sonuca bağlanmasını engellemektedir.

4- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bu konularda yapılan başvuruları inceleyip kısa sürede bir sonuca bağlayacak yeterli sayıda eleman kadrosuna sahip olmadığı için, hazırlanan rapor ve projeler uzman kuruluşlara gönderilmekte ve görüş istenilmektedir. Bu kuruluşlardan görüşlerin gelmesi ise uzun zaman almakta ve kimi zaman da herhangi bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Bu durum, yatırımcıya büyük zaman kaybettirmekte, uzayan zaman aslında çok zor olan iş şartlarını daha da zorlaştırmaktadır.

5- Konuyla ilgili Kamu kuruluşları, özel sektörün yatırım girişimini kendi alanlarına yapmış bir müdahale olarak görmek yerine, düzenleyici ve yönlendirici bir durumda olmalıdırlar. Bu şekilde, küçük kapasiteli üretim tesisleri kısa bir zamanda devreye girecek, ve bu Kamu Kuruluşları teferruat niteliğinde olan dağıtım tesislerinin işletilmesi gibi işlerden ve faaliyetlerden kurtulup programlarında bulunan daha büyük boyutlu işlerin gerçekleşmesi için fırsat kazanacaklardır.

6- Elektrik tesislerinin yapılacağı

yerlerdeki istiklak işleri daha kolay ve pratik çözümlere kavuşturularak işlerin sürüncemede kalması önlenmelidir.

7- Enerji tesislerini gerçekleştirmek üzere bulunan krediler için teminat göstermek konusunda sadece bu amaç için kullanılmak üzere bir fon oluşturulması veya hazine garantisi verilmesi halinde, finansman temini daha da kolaylaşacaktır.

8- Üretim tesislerinin fizibilite hesaplarında esas alınan enerji birim fiyatının Amerikan dolarına göre hesaplanması, birtakım sorunlar yaratmaktadır. Yurdumuzda inşaat maliyetlerindeki artışın doların Türk Lirası karşısındaki artışından çok daha fazla olması nedeniyle enerji birim fiyatları her yıl değişmektedir. Birim fiyat hesaplamalarının günün şartlarına göre eşkale edilmesini sağlayan daha esnek bir esasa göre tesbit edilmesi suretiyle Yasaya işlerlik kazandırılmalıdır.

9- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, kadrolarını takviye ederek, bu konularda karar verecek tek muhatap ve tek merci haline gelmelidir. Bu durumda işler daha kısa sürede ve daha kolay sonuçlanacaktır.

10- Enerji dağıtım hizmetlerinin kâr amacı olmasından başka, aynı zamanda bir kamu hizmeti vasfının da bulunması, bunu yapacak kuruluşların işin bu yönünü daima gözönünde bulundurmalarını gerektirmektedir.

Bu işleri yapmak üzere girişimde bulunan firmaların seçiminde, firmaların bugüne kadar gösterdikleri başarı grafiği ile kurumsallaşmış olmaları, ve geçmişe ait herhangi bir hatalı davranışlarının olmaması da tercih sebebi olmalıdır.

SONUÇ

Kişi başına elektrik enerjisi tüketiminde, henüz dünya ortalamasının yarısı düzeyinde olan ülkemizde, bütün bu olumsuzluk ve zorluklara rağmen, elektrik enerji sektöründe öncü rol oynamış, ve teşvik edildiği takdirde büyük başarılar kazanarak sanayileşmemizde önemli katkılar yapabilecek olan özel sektörün, günümüzün teknik ve ekonomik imkanlarından da yararlanarak, Ülkemize yeni eserler kazandıracağı görüşümdedir.